

Slutrapport

**studie om äldre personer med psykiska funktionshinders
behov av specialiserad hemtjänst/boendestöd och sociala
mötesplatser**

Lisbeth Hagman

2012-03-08

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Bakgrund.....	3
Målgruppen.....	3
Kartläggningen, Äldre med psykiska funktionshinder	3
Projektbeskrivning för studie om äldre personer med psykiska funktionshinders behov av specialiserad hemtjänst/boendestöd och sociala mötesplatser	4
Syfte.....	4
Upplägg	4
Projektorganisation/arbetsstruktur/samarbetsform.....	5
Sammanfattande rapport av arbetet i fas 1, Pilotstudie Hökarängen	5
Metod för pilotstudien, Hökarängen.....	5
Boendestödjarnas arbete under fas 1	6
Studiebesök.....	7
Svårigheter som framkom under fas 1, sommaren och hösten 2010	7
Sammanfattande rapport av arbetet i fas 2.....	7
Aktivitetsplan våren 2011.....	8
Café Emma 65+	8
Café Västboda 65+	9
Öppen träffverksamheten med aktiviteter flera dagar i veckan.	9
Samarbetet med hemtjänsten	9
Informationsmöten med biståndshandläggarna	10
Uppsökande verksamheten	10
Samverkan med stadsdelens projekt, Socialt innehåll för äldre.	10
Samverkan med frivilligorganisationer och andra samverkanspartners.	10
Aktivitetsplan hösten 2011.....	11
Uppsökande verksamheten	11
Koncentrera verksamheten till de sköra äldre.....	12
Café Munken 65+	12
Utbildning för vård- och omsorgspersonal.	13
Cirklar för äldre med sorg.....	13
Kurslitteratur och studiematerial.	13
Fortsatt samverkan med annan öppen verksamhet och frivilligorganisationerna	13
Informationssatsningar	14
Rapportering av arbetet i fas 3, dokumentation samt redovisning av erfarenheter och metoder	14
Framtida samarbete och organisering inom Farsta stadsdelsförvaltning	14
Kostnader under projektet.....	14
Vad har gästerna tyckt om verksamheterna?	15
Förhållningssätt och arbetsmetodik.....	16
Nationella värdegrunden inom äldreomsorgen.....	16
Socialpsykiatriskt förhållningssätt.....	16
Salutogent syn- och arbetssätt	16
Slutsatser	17
Målgruppen.....	17
Uppstarten.....	17
Samverkan mellan socialpsykiatri och äldreomsorg	17
Kompetensens betydelse.....	18
Uppsökande verksamhet.....	18
Lokalens betydelse för denna typ av verksamhet	18
Motivationsarbete	19
Innehållet och arbetsmetoder.....	19
Samarbetet internt och externt	20
Nätverk och utbildningsinsatser	20
Litteraturförteckning	21

Sammanfattning

Studien bygger på Utrednings- och statistikkontorets och Äldrecentrums kartläggning av äldreomsorgstagare med psykiska funktionshinder som genomfördes hösten 2008. I den kartläggningen framkom att funktionshindren för äldre med psykiska funktionshinder medför ett tydligt behov av stöd i vardagen förutom eventuell annan service eller personlig omsorg. Den psykiskt funktionshindrade behöver bland annat hjälp med att ”komma igång”, organisera sin tid och bryta sin isolering. Många i undersökningsgruppen hade få, eller inga kontakter med anhöriga eller vänner.

Farsta stadsdelsförvaltning ansökte 2010 i samverkan med Äldreförvaltningen om stimulansmedel från Socialstyrelsen. Syftet var att i särskilt projekt, kartlägga hur många av befolkningen över 65 år som bedömdes ha ett omfattande vårdbehov som inte tillgodosågs inom befintlig kommunal service. Projektet skulle erbjuda personliga hembesök med erbjudande om deltagande i sociala aktiviteter. Utveckla metodik och förhållningssätt för att ”fånga upp” målgruppen. Utbilda hemtjänstpersonal och biståndsbedömare om målgruppens behov samt utveckla rutiner för informationsöverföring och samverkansformer mellan olika verksamhetsområden som har kontakt med målgruppen, med syfte att personer över 65 år ska ha tillgång till social-psykiatrisk kompetens. Projektet startade sommaren 2010 och avslutades i december 2011.

Projektet har visat att det finns ett behov av uppsökande verksamhet för att bryta äldre personers isolering och ensamhet. Målgruppen har varit svårt att ringa in men av de ca 100 personer som projektet fått kännedom om har ett 40-tal tagit emot hembesök ett 30-tal har tackat nej och resterande har bedömts inte tillhöra målgruppen, varit för sjuka för utbudet eller redan varit gäster eller boende inom annan verksamhet, (missbruk, psykiatri, gruppboende/äldreboende). Samtliga har vid hembesöket fått information om olika stödfunktioner och möjligheten att söka bistånd. Av de som tog emot hembesök har inte alla varit intresserade att delta i någon typ av gruppverksamhet. Inom de två caféverksamheterna, Café Emma 65+ och Café Munken 65+ som idag är igång finns det ett 30-tal deltagare. Samtliga är dock inte aktiva besökare vid varje café tillfälle utan antalet besökare ligger mellan 15 - 20/vecka i de båda verksamheterna.

Arbetsätt och metoder har främst utformats utifrån intentionerna i den Nationella värdegrunden om äldreomsorgen och utifrån det salutogena synsättet. Ett socialpsykologiskt förhållningssätt har tillämpats i alla kontakter och i den dialog som förts mellan projektgruppen och gästerna på träfflokalerna. Varje gäst har blivit sedd och hörd utifrån sin egen personlighet. Gästerna har uppmuntrats att dela med sig av sina egna livserfarenheter och upplevelser. Målet har varit att lyfta fram gästernas personlighet för att kunna stärka identitet och självkänsla.

Några viktiga slutsatser som dragits är att den uppsökande verksamheten är tidskrävande och kräver kompetent och erfaren personal. Förankring av ett relativt litet projekt i en stor organisation är svårt men viktigt för att nå ett gott resultat. Regelbunden kontakt och information till 1:a linjens chefer bör prioriteras och struktureras för att få deltagande på nätverksträffar och utbildningar. Lokalernas betydelse för caféverksamheten var större än vad som kunde förutses.

Bakgrund

Hösten 2008 genomförde USK(Utrednings och statistikkontoret) tillsammans med Äldrecentrum en kartläggning av äldreomsorgstagare med psykiska funktionshinder. Uppdragsgivare var Stockholm stads Äldreförvaltning. Kartläggningen beskriver att de psykiskt funktionshindrade är en heterogen grupp med skiftande sjukdomsbild och symtom som oro, depression, vanföreställningar och ångest. Många lider av andra sjukdomar vilket ger tidigt åldrande och kortare livslängd. Förekomsten och graden av psykiskt funktionshinder är inte alltid lätt att förstå när biståndsbedömare kommer i kontakt med den äldre. Med ovanstående studie som utgångspunkt ansökte Äldreförvaltningen i samarbete med Farsta stadsdelsförvaltning om stimulansmedel från Socialstyrelsen. Medel beviljades 2010 för en studie om äldre personer med psykiska funktionshinderns behov av specialiserad hemtjänst/boendestöd och sociala mötesplatser.

Målgruppen

Vid den av USK och Äldrecentrum genomförda kartläggningen definierades målgruppen utifrån Socialstyrelsens definition kompletterat med specificeringen i stadens riktlinjer.

Socialstyrelsens definition:

"Personer 65 år och äldre med svår psykisk störning/sjukdom som orsakat en funktionsnedsättning med förlust av förmågan (funktionshinder) i sådan grad att det inverkar på den dagliga livsföringen (sociala konsekvenser) och att detta handikapp bedöms bli långvarigt".

Stadens riktlinjer:

"Med "långvarigt" avses att funktionshindret varat eller beräknas vara minst ett halvår. I målgruppen inräknas vanligtvis personer med psykosproblematik. Dit räknas personer som lider av sådan personlighetsstörning att den ger svårigheter i vardagslivet eller andra psykiska funktionshinder som svåra fobier etc. Däremot räknas inte personer med primär utvecklingsstörning eller utredd åldersdemens in i målgruppen."

I ansökan om projektmedel användes ovanstående beskrivning av målgruppen.

Kartläggningen, Äldre med psykiska funktionshinder

I den kartläggning som genomfördes 2008 på Äldreförvaltningens uppdrag anges att andelen av den äldre befolkningen som någon gång lider av psykisk ohälsa är förhållandevis hög. Bedömningar är att ca 25 % av befolkningen över 75 år anses ha psykisk ohälsa i sådan grad att någon insats behövs. Inom Farsta stadsdelsnämnds område bor (USK 2008) 47 995 personer, varav 8 265 personer är från 65 år och uppåt. 25 % av denna åldersgrupp ger en "riskgrupp" om 2 067 personer som har, eller riskerar få psykiska funktionshinder.

Sammanfattningsvis framkom att psykiska funktionshinder för denna målgrupp medför ett tydligt behov av stöd i vardagen förutom eventuell annan service eller personlig omsorg. Den psykiskt funktionshindrade behövde bland annat hjälp med att "komma igång", organisera sin tid och bryta sin isolering. Många i målgruppen hade få, eller inga kontakter med anhöriga eller vänner. Personalen inom äldreomsorgen framhöll att om den psykiskt funktionshindrade inte får rätt stöd så går det snabbt att hamna i misär.

Kartläggningen visade att en majoritet av målgruppen inte hade insatser som till sin form var anpassade till målgruppens behov. Biståndshandläggarna önskade att insatserna i större utsträckning skulle ha en inriktning mot psykiska funktionshinder. Detta gäller hemtjänst, kontaktperson, gruppboende samt servicehusboende och att fler borde få boendestöd. Behov fanns även av kontaktskapande verksamheter, som till exempel sociala träfflokaler, dagverksamheter, specialiserat boendestöd inom hemtjänsten och uppsökande verksamhet.

Projektbeskrivning för studie om äldre personer med psykiska funktionshinders behov av specialiserad hemtjänst/boendestöd och sociala mötesplatser

Projektbeskrivningen utarbetades av Farsta stadsdelsförvaltning inför ansökan om stimulansmedel och har utgjort grund för projektetgruppens arbete. I beskrivningen framgår bland annat att det för utveckling av arbetsmetoder och insatser krävs ett långsiktigt arbete. Utvecklingsarbetet har skett utanför ordinarie verksamhet vilket inneburit att enheterna som ansvarade för projektet fick särskild tid avsatt för utvecklingsarbetet.

Syfte

- I pilotstudien kartlägga hur många av befolkningen över 65 år som bedöms ha ett omfattande vårdbehov som inte tillgodoses inom befintlig kommunal service.
- Erbjuder denna målgrupp personliga hembesök med erbjudande om deltagande i sociala aktiviteter.
- Utveckla metodik och förhållningssätt som ”fångar upp” målgruppen.
- Utbilda hemtjänstpersonal och biståndsbedömare om målgruppens behov.
- Utveckla rutiner för informationsöverföring och samverkansformer mellan olika verksamhetsområden som har kontakt med målgruppen, med syfte att personer över 65 år ska ha tillgång till social-psykiatrisk kompetens.

Upplägg

Farsta stadsdelsförvaltning, avdelningen för äldreomsorg och avdelningen för vuxna/funktionshinder, beslöt att tillsammans undersöka omständigheterna för målgruppen. Projektarbetet har bedrivits utifrån tre olika faser som beskrivs nedan.

Fas 1, Pilotstudien

Hökarängen ansågs vara en socialt utsatt stadsdel inom Farsta. Hökarängen utsågs därför som pilotstudie och kom att omfatta fas 1. Inom Hökarängen bodde vid projektstart ca 1 250 personer över 65 år varav ca 500 var över 80 år. Utifrån antagande att 25 % av denna befolkningsgrupp har psykiska och medföljande sociala problem beräknades det att ca 32 personer boende i Hökarängen hade särskilda behov av stödande och kontaktskapande insatser. Pilotstudien hade i uppdrag att inventera vilka dessa personer var på individnivå.

Personal med erfarenhet av att arbeta med psykiskt funktionshindrade fick uppdraget att genom uppsökande arbete erbjuda personer tillhörande målgruppen information om stadsdelsförvaltningens verksamheter. Personerna skulle erbjudas att få praktisk hjälp, ledsagning vid behov, att besöka en för målgruppen särskild mötesplats/träfflokal med ett lämpligt utbud av aktiviteter.

Pilotstudien avslutades i december 2010 och har tidigare redovisats i delrapport 1. I delrapporten beskrivs pilotstudien i Hökarängen, hur arbetet organiserades, hur boendestödjarna arbetade med sin uppsökande verksamhet och vilka erfarenheter och slutsatser som kunde dras. I rapporten beskrivs också olika samarbetspartners som kontaktades och hur projektet initialt mottogs.

Fas 2, utökad studie

Våren 2011 beviljade Socialstyrelsen nya projektmedel och därmed kunde projektet utvidgas till att omfatta samtliga stadsdelar inom Farsta stadsdelsområde. Resultatet för fas 2 har tidigare redovisats i delrapport 2. I rapporten redovisas det fortsatta arbetet med att utveckla metod och arbetssätt för den uppsökande verksamheten samt uppbyggnad av träffpunkter för social gemenskap. I fas 2 påbörjades även planeringen för en seminarierie om psykiska funktionshinder.

Fas 3, implementeringen

Den sista fasen har inneburit att redovisa och dokumentera projektet så att projektets erfarenheter och metoder går att ta vara på inom hela staden där det finns ett behov av att bygga upp liknande verksamheter. Resultatet redovisas i denna slutrapport.

Projektorganisation/arbetsstruktur/samarbetsform

Projektet startade i maj 2010 och har varit organiserat under Boendestödsenheten i Farsta stadsdelsförvaltning. På grund av bl.a. stor arbetsbelastning för boendestödets ledning har sedan slutet av januari 2011 en konsult på deltid varit ansvarig projektledare. Två boendestödjare arbetade på deltid motsvarande totalt 14 timmar/vecka med projektet fram till och med mitten av april 2011. En av boendestödjarna trädde då ur projektet och ersattes i början av juni 2011 av en undersköterska från Farsta Östra Hemtjänst. Projektet utvecklade därmed ett närmare samarbete mellan avdelningarna för vuxen och äldreomsorg.

Projektet har haft en styrgrupp som träffats regelbundet och gett stöd och vägledning under utvecklingsarbetets gång. I styrgruppen har följande personer ingått: Avdelningschef Vuxen, Biträdande avdelningschef Äldreomsorg och en Strateg från Äldreförvaltningen. Till styrgruppen har projektledaren varit adjungerad.

Sammanfattande rapport av arbetet i fas 1, Pilotstudie Hökarängen

Metod för pilotstudien, Hökarängen

1. Inventering av vilka personer som är över 65 år och som bor inom Hökarängen och har insatser genom stadsdelens äldreomsorg och som bedöms vara i "riskzon" för psykisk ohälsa och sociala problem.
2. Uppsökande arbete som innefattar hembesök med information om befintligt stöd och serviceinsatser inom stadsdelen och landstingets primärvård.
3. Erbjudande om deltagande på särskild möteslokal/dagverksamhet. Särskild tid avsätts för motivationsarbete.

Boendestödjarnas arbete under fas 1

Boendestödjarnas uppdrag startade med att inventera vilka personer som var över 65 år och som bodde inom Hökarängen och hade insatser genom stadsdelens äldreomsorg och som bedömdes vara i ”riskzon” för psykisk ohälsa och sociala problem. Boendestödjarna tog kontakt med olika verksamheter/personer som kunde tänkas känna till var det fanns personer med behov. Följande verksamheter/ personer kontaktades för information om projektet och diskussion om möjligt samarbete:

- Stadsdelens biståndshandläggare
- Hökarängens hemtjänst
- Personalen på Emma träffpunkt
- Landstingets psykiatri
- Ansvarig för stadsdelens uppsökande verksamhet 75+.
- Socialpsykiatrins socialsekreterare
- Boendegruppen/försörjningsstöd
- Porten, Hauptvägen
- Lingberga gruppboende och Andreashuset
- Söderledskyrkans diakoniverksamhet

Eftersom projektstarten på grund av chefsbyte blev en månad senare än planerat innebar det att semesterperioden hann starta vilket medförde att information och kontakter tog längre tid än planerat. Vissa kontakter och informationssatsningar som genomfördes på försommaren fick därför göras om på sensommaren för att aktualisera projektet. I projektbeskrivningen planerades ursprungligen för två – tre utflykter som var tänkt att genomföras under sommaren 2010 men som inte blev av. Orsak var att det först under början av hösten fanns ett antal personer som önskade delta i gruppaktiviteterna. Sammanfattningsvis kan sägas att projektet hade en trög uppstart. Boendestödjarna gjorde trots uppstartsproblem ett fantastiskt och gediget arbete och lät sig inte nedslås av motgångarna.

Initialt fick boendestödjarna ett 20-tal namn via boende/försörjningsstödsgruppen, 8 via Hökarängens hemtjänst, 3 via Emma träffpunkt och ytterligare 3 från Lingberga gruppboende. Samtliga bedömdes tillhöra målgruppen och kunde tänkas vara intresserade att ta emot hembesök.

Det uppsökande arbetet innefattade utskick av information, telefonkontakt och därefter för de som godkände, ett hembesök. Vi hembesöket lämnades förutom information om den planerade caféverksamheten inom Emma träffpunkt även information om möjligheten att ansöka om stöd och serviceinsatser från biståndsenheten. Under september månad togs en informationsbroschyr fram om caféverksamheten. Broschyren lämnades till olika samarbetspartners inom och utom kommunen samt till de äldre som besöktes i sina hem. Broschyren innehöll en kort presentation av Emma Café 65 +, om boendestödjarna samt ett kalendarium för olika aktiviteter under hösten.

Innan hembesök kunde genomföras tillfrågades de äldre av för dem redan känd personal om de fick förmedla kontakt till boendestödjarna. I de fall den äldre sa ja till kontakt, lämnades namn och telefonnummer vidare till boendestödjarna. Kontakt togs därefter med den äldre och ett hembesök bokades in. I många fall behövdes två eller flera kontakter på telefon innan ett hembesök kunde bokas in. Detta för att skapa förtroende och motivera den äldre att ta emot ett hembesök som i förlängningen, förhoppningsvis, skulle utmynna att den äldre skulle vilja delta i caféverksamheten.

Samtidigt som hembesöken genomfördes planerades det för caféverksamheten inom Emma träffpunkt som sedan tidigare hade en verksamhet för yngre personer med psykiska funktionshinder och behov av stöd i sin vardag.

Verksamheten startade 6 oktober 2010 och har varit öppen på onsdagarna mellan klockan 13.00 – 15.00. Boendestödjarna har i några fall ledsagat de äldre till och från caféverksamheten på grund av fysiska funktionshinder men också för att skapa trygghet och en förtroendefull relation. Emma Café 65+ hade initialt i snitt 10 besökare/gång. Besöksantalet minskade efter några månader till att vara 6- 7 besökare/gång.

De äldre som tillhör målgruppen är ofta sköra och har stora omvårdnadsbehov. Detta innebär att innan caféverksamheten kunde starta den 6 oktober hann två personer avlida, en blev inlagd på sjukhus och ytterligare en flyttade till ett särskilt boende.

För att utöka den uppsökande verksamheten, att omfatta hela Farsta stadsdelsförvaltning och därmed förbereda fas 2 togs kontakter via telefon under hösten 2010 med enhetscheferna inom ytterligare sju hemtjänstverksamheter, fyra kommunala och tre privata. Enhetscheferna gavs muntlig information om projektet och fick också utskick av informationsbroschyren om caféverksamheten.

Studiebesök

För att skaffa kunskap om hur en liknande verksamhet byggts upp gjordes i början av september 2010 ett studiebesök på Antikträffen, Droppen/Bruket i Västertorp. Verksamheterna är en träffpunkt med lokaler för café, köksverksamhet, gemenskap och skapande. Antikträffen drivs av äldreomsorgen och Droppen/Bruket av socialpsykiatri. De båda verksamheterna har ett omfattande utbud för sina deltagare/gäster. Personal inom de båda verksamheterna berättade vid studiebesöket om deras uppstart, hur verksamheten utvecklats och hur nuvarande verksamhet fungerar. Sammantaget kan sägas att personalen på Antikträffen som är den verksamheten som vänder sig till de äldre i Hägersten – Liljeholmens stadsdelsförvaltning redogjorde för liknande uppstartsproblem som boendestödjarna i Farsta stadsdelsförvaltning beskrev under sina första månader.

Svårigheter som framkom under fas 1, sommaren och hösten 2010

- Att starta projektet precis innan semesterperioden försenade projektet rejält och innebär en hel del dubbelarbete.
- Att i tillräcklig utsträckning klara av att ge information till berörda samarbetspartners vid uppstarten av projektet och att ge informationen på ett effektivt och informativt sätt.
- Att det tog för lång tid att få fram informationsbroschyren.
- Att starta upp en ny verksamhet i lokal där det redan pågår annan verksamhet.
- Att lösa transportfrågan till och från caféverksamheten för de som är funktionshindrade och inte hade färdtjänst.
- Att landa rätt med innehållet/utbudet i caféverksamheten.

Sammanfattande rapport av arbetet i fas 2

I början av 2011 beslutade styrgruppen om nedanstående aktivitetsplan av för det fortsatta arbetet i fas 2.

Aktivitetsplan våren 2011

- Fortsätta följa och stödja den i oktober 2010, igångsatta öppna verksamheten, Café Emma 65+ i Hökarängen.
- Uppstart för ytterligare en öppen träfflokal, denna gång i Västboda i Farsta.
- Undersöka möjligheten att istället för att ha två träfflokaler, koncentrera den öppna träffverksamheten till en enda träfflokal i stadsdelen med aktiviteter flera dagar i veckan.
- Intensifiera samarbetet med hemtjänst enheterna inom stadsdelen genom att ge information om projektet men också bjuda in ett antal vård- och omsorgspersonal till ett halvdagsseminarium om projektet.
- Informationsmöte med biståndshandläggarna.
- Undersöka möjligheten att utöka tiden för den uppsökande verksamheten.
- Samverka med stadsdelens projekt, Socialt innehåll för äldre.
- Utveckla samverkan med frivilligorganisationer i form av ledsagning, värdinneskap/värdskap på träfflokal och/eller sociala hembesök.
- Fortsätta samverkan med tidigare identifierade och kontaktade samverkanspartners.

Café Emma 65+

Caféet startade i oktober 2010 och ligger i Emma träfflokal i Hökarängen. Emma träfflokal drivs av Sysselsättningsenheten inom avdelningen vuxen i Farsta stadsdelsförvaltning. En särskilt utsedd värd, anställd inom Emma träfflokal har ansvarat för Café Emma 65+ sedan januari 2011. Under den tid som caféet varit igång har fyra olika program utarbetats. Det första programmet innehöll aktiviteter som: information från biståndshandläggare, information från överförmyndare, information från Söderledskyrkan, lättgymnastik, bingo, musik från kultur i vården, och Luciafirande. När det andra och tredje programmet skulle tas fram tillfrågades gästerna om innehållet i verksamheten. Flera av de piggare gästerna önskade att programmet i huvudsak skulle innehålla, bingo, frågesport, musik och social gemenskap. Det fjärde programmet togs fram till sommaren 2011 och har i huvudsak innehållit gemenskap och musikstunder. Vid samtliga tillfällen har gästerna bjudits på kaffe med dopp. Den 15 juni gjordes en utflykt till Skansen och den 6 juli intogs en sommarlunch på Farsta gård.

Under våren och sommaren 2011 bjöds Cafégästerna även in till de aktiviteter som anordnades inom den övriga verksamheten inom Emma träfflokal. I april hölls en påsklunch, i maj skulle en friluftsdag hållas på Gubbängsfältet men som ställdes in på grund av dåligt väder. Midsommarfesten hölls 22 juni och besöktes av caféets lite piggare gäster.

Totalt har 15 äldre någon gång besökt verksamheten. Besöksfrekvensen har legat på i snitt 6-7 besökare/gång. Det är övervägande de piggare äldre som sedan tidigare också ofta haft ett socialt nätverk och som också besöker andra träfflokaler inom och utom stadsdelsförvaltningen som är de mest frekventa besökarna. De mer sköra äldre med större ensamhetsproblematik har varit mer svårmotiverade att besöka caféet. Orsaker som framförts från de äldre har varit att lokalen är för stor och emellanåt bullrig och stökig. En orsak till den upplevelsen kan vara att samtidigt som Café Emma 65+ har sin verksamhet har även Emma träfflokal sina besökare på plats. Utbudet som erbjudits har heller inte alltid stämt för de mer sköra cafébesökarna, några har haft svårt att delta i bingon och även kunna göra sin röst hörd i

den miljö som finns inom träfflokalen. Några har känt sig stressade och oroliga, det har hänt att besökare vänt i dörren och valt att gå hem igen.

Caféverksamheten har fungerat alldeles utmärkt för de äldre som är lite piggare och klarar av att vistas i Emma träfflokal även då annan verksamhet pågår samtidigt. Inför hösten 2011 föreslogs att Café Emma 65+ skulle övergå i ordinarie verksamhet inom Emma träfflokal och fortsätta formas efter de gäster som besöker caféet. För de äldre som har behov av en lugnare miljö och ett mer anpassat utbud föreslogs projektet att försöka skaffa en annan lokal.

Café Västboda 65+.

Projektet fick av styrgruppen i uppdrag att pröva behovet av att starta ytterligare en caféverksamhet i Västboda kvarterslokal i Farsta. Projektet fick tillgång till en del av lokalen på onsdagarna mellan klockan 11.00 – 13.00. Verksamheten startade på försök i slutet av januari 2011. Vid uppstart fanns det inga kända gäster till caféet. Boendestödjarna jobbade därför initialt med uppsökande verksamhet samtidigt som de planerade caféets igångsättande. Den uppsökande verksamheten gick trögt då projektgruppen inte fick så många uppslag till möjliga hembesök. Under januari 2011 fick ändå gruppen information om fyra nya äldre som kunde vara intresserade. Av dessa fyra tackade tre ja till att delta i caféet. Café Västboda hade totalt fem gäster som någon gång besökte caféet varav två av dem var tidigare gäster från Café Emma 65+. Dessa äldre valde att flytta över till Café Västboda 65+ eftersom det var en lugnare miljö där. Caféverksamhet i Västboda lades ned den 15 april på grund av lågt besöksantal. Gästerna på Café Västboda 65+ erbjöds istället att delta i verksamheten, Café Emma 65+ i Hökarängen. Vid denna förändring ”tappade” vi två av de fem besökarna.

De aktiviteter som genomfördes på caféet under försöksperioden var social gemenskap, besök av frivilligorganisationer samt aktivitetsansvarig från Farsta stadsdelsförvaltning. Vid samtliga tillfällen bjöds det på kaffe och smörgås. Det program som utarbetades av boendestödjarna genomfördes aldrig i sin helhet då besöksfrekvensen var låg. Orsaker till den låga besöksfrekvensen var att det var svårt att nå ut till presumtiva gäster i området samt att caféet var öppet över lunchtid vilket inte passade alla som vi var i kontakt med.

De frivilligorganisationer som besökte Café Västboda 65+ var Röda Korset och Väntjänst. Informationen som gavs från organisationerna om deras arbete och den diskussion som därefter vidtog var mycket intressant. Besöket resulterade i att det till projektet knöts en kontaktperson från Röda Korset, som också sedan i mars månad 2011 har deltagit vid caféverksamheterna. Väntjänst har lovat att vi får återkomma om någon äldre har behov av ledsagning. Likaså kan Väntjänst eventuellt ställa upp med besök hemma hos de äldre som avböjer att delta i caféverksamheten men önskar en pratstund över en kopp kaffe i sitt hem.

Öppen träffverksamheten med aktiviteter flera dagar i veckan.

När Café Västboda 65+ avvecklades fick projektet i uppdrag att pröva om Café Emma 65+ kunde utvidgas till att omfatta ytterligare en eller två dagar i veckan. Tanken var att inom Emma träfflokal hitta lösningen för en mindre grupp äldre med större behov av lugn och i en avskild del inom Emma träfflokal. Översyn gjordes av lokalens beskaffenhet men vi fick tyvärr konstatera att det inte var möjligt. Verksamheten fortsatte därför under våren och försommaren 2011 som tidigare i den större lokalen inom Emma.

Samarbetet med hemtjänsten

För att utveckla samarbetet och samtidigt öka kompetensen inom området, äldre med psykiska funktionshinder bjöd projektet i maj 2011 in hemtjänstens vård- och omsorgspersonal och

deras chefer till ett seminarium. Inbjudan riktades till samtliga fyra kommunala hemtjänstutövare samt till de fyra privata hemtjänstutövare som hade flest kunder inom stadsdelens hemtjänst. Programmet bestod av information om projektet från projektansvariga samt frågestund med rådgivning kring äldre med psykiska besvär och funktionshinder. För frågestunden ansvarade landstingets äldrepsykiatrisamordnare och psykiatrisjuksköterska inom Psykiatri Södra Stockholm. Vid frågestunden framfördes att det fanns ett dolt behov av stimulans och stöd hos flera av de av hemtjänsten redan kända äldre. Flera livssituationer beskrevs där ensamhetsproblematik, sorg, ångest och depressioner hindrar många äldre till en social gemenskap. Till seminariet bjöds totalt 16 personer in från hemtjänsten och 14 av dessa deltog. Seminariet blev uppskattat och deltagarna efterfrågade en fortsättning till hösten 2011.

Informationsmöten med biståndshandläggarna

I slutet av februari 2011 var projektledaren och en av boendestödjarna och informerade om projektet till biståndshandläggarna i stadsdelen. Detta resulterade i att vi fick kontakt med några äldre via biståndshandläggarna.

Uppsökande verksamheten

Det uppsökande arbete har innefattat flera olika moment. Äldreomsorgens biståndshandläggare, boendestödjare inom socialpsykiatri eller hemtjänstens personal har varit de som i flesta fall identifierat personer som skulle kunna ha behov och vara intresserade av att komma i kontakt med caféverksamheten. Dessa äldre har tillfrågats om de godkänner att namn och telefonnummer lämnas till projektgruppen och om de önskar få hem skriftlig information om verksamheten. Samtliga som tackat ja har fått en broschyr i sin brevlåda innan kontakt tagits på telefon. Projektgruppen har därefter ringt till den äldre för att fråga om intresse och för att ge en kompletterande information på telefonen och samtidigt boka in ett hembesök. De flesta som kontaktats har varit positiva till ett hembesök men några har bestämt avböjt och sagt att de inte varit intresserade. Några av de som besökts har varit för fysiskt sjuka eller haft sådana psykiska besvär som förorsakat svårigheter i att kunna delta i gruppaktiviteter. Några har dessutom sagt sig vara intresserade och lovat att komma till verksamheten men har sedan haft förhinder vid varje tillfälle.

Samverkan med stadsdelens projekt, Socialt innehåll för äldre.

Under våren 2011 fördes diskussioner med stadsdelens aktivitetsansvarige om beröringspunkter mellan projektets caféverksamhet och övriga öppna verksamheter som stadsdelsförvaltningen har i sitt utbud. På sikt är tanken att presentera övriga verksamheter för de äldre gästerna inom projektets caféverksamhet som önskar ett vidare utbud och/eller efter ett tag i vår verksamhet känner sig så stärkta att de själva eller via ledsagning klarar att delta i stadsdelens övriga utbud.

Samverkan med frivilligorganisationer och andra samverkanspartners.

Samverkan med Röda korset har fungerat alldeles utmärkt. En frivilligarbetare har under 2011 regelbundet deltagit i projektets caféverksamheter. Hon har även fungerat som ledsagare till och från verksamheterna vid behov.

För att projektet ska lyckas har det varit viktigt att samverka med både biståndshandläggare och hemtjänstenheter. Likaså har fortsatt samverkan skett med Psykiatri Södra Stockholm. Andra aktuella samverkanspartners har varit de ansvariga för, Socialt innehåll för äldre, ansvarig för uppsökande verksamhet, ansvarig för anhörigstöd, Socialpsykiatris socialsekreterare, boendegrupp/försörjningsstöd och Söderledskyrkans diakoniverksamhet.

Aktivitetsplan hösten 2011

I slutet av augusti 2011 beslutade styrgruppen om nedanstående aktivitetsplan för höstens arbete i fas 2.

- Uppsökande verksamhet.
- Koncentrera verksamheten till de sköra äldre.
- Utbildning för vård- och omsorgspersonal.
- Cirklar för äldre med sorg.
- Kurslitteratur och studiematerial.
- Fortsatt samverkan med annan öppen verksamhet och frivilligorganisationerna
- Informationssatsningar
- Framtida samarbete och organisering

Uppsökande verksamheten

Inför uppstart av Caféverksamhet Munken hösten 2011 intensifierades det uppsökande arbetet. Som hjälp i det arbetet togs en informations- och frågeguide fram där ett antal frågor ställdes till den äldre vid hembesöken. Tanken var att samla information för att bättre kunna dra slutsatser om de äldres behov och önskemål och därmed bättre kunna anpassa vårt utbud. De frågor som ställdes var:

- Hur upplever du din situation? Har du några problem som hindrat dig till social gemenskap?
- Från vem fick du information om vår verksamhet/anledning till vårt hembesök?
- Hur ställer Du dig till att komma till vår träfflokal?
- Om nej, vill Du berätta varför?
- Om ja, vad behöver Du för stöd för att komma?
- Är det något annat utbud som Du hellre önskade att vi hade att erbjuda Dig eller som Du också skulle behöva?
- Har Du sedan tidigare några andra kontakter som ger Dig social stimulans?
- Har Du hemtjänst? Om ja, får Du den hjälp som Du behöver?
Om nej, vad saknar Du?

Det sammantagna resultatet av våra frågor resulterade i följande sammanställning: Den uppsökande verksamheten under hösten 2011 omfattade, tre män och 14 kvinnor. Medelåldern var 86 år. De problem som de äldre uppger hindrat dem att själv söka sociala kontakter är, ensamhet, glömska, nedstämdhet, depression, ångest, oro, trötthet och fysiska sjukdomar. Samtliga äldre uppgav flera av ovan beskrivna problem, varav ensamhet var vanligast. De flesta hade fått kännedom om projektet via hemtjänsten och boendestödet men även via anhöriga, andra anställda inom stadsdelsförvaltningen, via grannar, vårdcentralen och biståndshandläggare.

Av de 17 äldre som besöktes var 12 positiva till att delta i aktiviteterna inom Café Munken, två var tveksamma och tre avböjde direkt. De tre som avböjde angav orsaker som; flytt till servicehus, flytt till annan kommun och för stor ångest. Ytterligare två av de återstående 14 har fallit bort under hösten p.g.a. för omfattande fysiska sjukdomar samt att det var för få män i gruppen. De återstående 12 gästerna har inte deltagit varje gång men snittet har legat på 10 gäster/gång. Orsak till återbud har varit infektionssjukdomar, ångest, nedstämdhet och praktiska problem.

Av de 12 som besökt Café Munken har fyra äldre behövt hämtats med bil och ytterligare en har åkt färdtjänst. En har behövt hjälp att hämtas med rullstol och ytterligare fyra har behövt ledsagning. Tre av gästerna har klarat sig själva till och från verksamheten.

Förutom Caféverksamheten framförde de äldre önskemål om mer ledsagning för att uppleva kultur såsom konst, musik och andra upplevelser som ex. utflykter. Tre angav att de önskade fler kontakttillfällen i hemmet då de känner sig mycket ensamma och otrygga. Tre angav också att de önskade en högre kontinuitet på hemtjänstpersonalen.

Fem av de tillfrågade angav att de hade andra sociala kontakter än hemtjänsten och boendestödet. Fyra uppgav att de inte hade några sociala kontakter alls. Sex av de som hade hemtjänst tyckte att de behövde få mer stimulans än vad de får idag.

Koncentrera verksamheten till de sköra äldre.

Under hösten 2010 och våren 2011 upplevde vi inte att vi nådde rätt målgrupp. Initialt fick vi kontakt med äldre som i stor utsträckning kunde klara sig själva och också besökte andra träffpunkter även om de hade en viss problematik. Vi lyckades inte fullt ut hitta de som hade störst behov. Styrgruppen tydliggjorde därför att den nya verksamheten som skulle starta i Aktivitetshuset i Farsta, Café Munken skulle vända sig till ”rätt” målgrupp.

Café Munken 65+

Café Munken startade 26 oktober 2011 och därefter har träffar hållits varje onsdag mellan klockan 13-15 fram till 14 december. Totalt har det blivit åtta tillfällen. I verksamheten har en frivilligarbetare från Röda Korset deltagit. Medelåldern på besökarna har varit 86 år. Antalet besökare/gång har varit 10 gäster.

Innan start lade vi ned tid för god planering för att kunna möta de olika gästernas behov, särskilda önskemål och så långt det gick försöka fånga upp deras olika intressen. Caféet skulle inte vara en verksamhet för en grupp anonyma äldre utan en verksamhet för människor där varje gäst fick lysa med sin egen personlighet. I vår planering utgick vi från intentionerna i den Nationella värdegrunden om äldreomsorgen. Innehållet i verksamheten skulle skapa gemenskap och trygghet. Det var viktigt att möta de olika gästerna utifrån deras egna villkor. Vissa har behövt mer stöd och motivationsarbete än andra. För att ge trygghet och skapa tillit erbjöd vi gästerna att få ett samtal från oss på telefon inför varje veckans café. De flesta har tackat ja till det erbjudandet och påtalat att samtalet kändes som en särskild inbjudan.

Vi har haft ett förhållningssätt där vi lyft fram de olika gästernas personlighet för att stärka identitet och självkänsla. Vi har använt enkla metoder som att uppmuntra gästerna att tala om sin bakgrund och dela med sig av sin livserfarenhet. Vi har via våra samtal och utifrån valet av innehåll koncentrerat oss på att alla skulle ges chansen att synas och höras men alltid på deras egna villkor. I början var det lite stelt och tyst men efter några gånger när gästerna lärt känna varandra och framför allt fick bekräftelse att de ”dög” och att de hade en social tillhörighet kom skratt och glädje fram.

Vi har haft ett strukturerat program för varje caféträff. Innehållet har bl.a. bestått av musik, berättelser från förr, exotisk frukter, rymden och dess planeter, lättgymnastik och akupressur.

Vi har varit noga med att skapa stämning och värme i lokalen inför våra träffar. Vi köpte in gamla udda men vackra kaffekoppar. Bara detta har lett till skoj och glädje vem som skulle få

den vackraste koppen för dagens café. Vi har också vid varje träff haft vackra dukar, blommor och levande ljus på borden. Kaffebrödet har varit hembakat från den dagliga verksamheten i Aktivitetshuset.

Musiken har varit en röd tråd, förutom inbjudna gäster som underhållit har vi vid varje caféträff haft musik för att välkomna våra gäster. Som avslutning på cafédagarna har vi tillsammans lyssnat på melodin, La Paloma som visade sig vara flera gästers favoritmelodi. Eftersom en av våra gäster var spansktalande valde vi tillsammans den spanska versionen.

Utbildning för vård- och omsorgspersonal.

Styrgruppen beslöt i slutet av augusti 2011 att ge projektledaren i uppdrag att i samarbete med utbildningsföretaget SweJa ta fram ett förslag till utbildning inom området äldrepsykiatri. Stadsdelsförvaltningen erbjöd därefter utbildningen till de hemtjänstenheter som deltagit i projektets nätverk, till boendestödet samt till biståndshandläggarna. Totalt fanns 25 platser att tillgå. Utbildningen bestod av sex halvdagar förlagda mellan klockan 13.30 – 16.30 med kursstart 18 oktober. Inbjudan gick ut i början av oktober. Totalt anmälde sig 21 personer till utbildningen. Biståndsenheten hade ingen möjlighet att delta p.g.a. sjukdom och andra åtaganden. Vid kursstart infann sig endast nio personer, några lämnade återbud, andra dök aldrig upp. Ingen chef hade möjlighet att delta. Kursen var dock mycket uppskattad av de nio som deltog, vilket bekräftades i den utvärdering som gjordes efter avslutad kurs.

Cirklar för äldre med sorg.

Vid det seminarium som hölls våren 2011 framfördes önskemål om stöd för äldre personer med obearbetad sorg. Hemtjänstpersonalen beskrev vid seminariet att det inte är ovanligt att de dagligen möter äldre som är mycket nedstämda och sorgsna och ofta uttrycker att de inte har något att leva för. Flertalet av dessa äldre beskrivs som mycket ensamma då maken/maken gått bort och ibland även egna barn och andra nära anhöriga. Den äldre har inte kunnat bearbeta sin sorg genom det nära samtalet utan hållit sin sorg inombords tills känslan av meningslöshet tagit över. Projektgruppen har fört diskussioner med Psykiatrin Södra Stockholm om möjligheten att i samverkan starta upp cirklar för sorgebearbetning där psykiatrin skulle fungera som handledare till kommunens personal som skulle hålla i cirklarna. Cirklarna skulle främst vara till för äldre med obearbetad sorg att i lugn miljö få tala om sin sorg och saknad tillsammans med andra äldre i mindre grupper under ledning av en personal. Frågan är nu väckt och angelägen att diskutera vidare. Projektet har dock inte inom tidsramen för uppdraget, klarat av att planera och genomföra denna typ av cirklar.

Kurslitteratur och studiematerial.

Under tidigare delen av hösten 2011 fanns en idé om att ta fram ett studiematerial inom området som skulle kunna användas i utbildningssyfte för intern vidareutbildning av vård- och omsorgspersonal inom hemtjänsten. Underlaget skulle innehålla ett antal beskrivna fall med vidhängande diskussionsfrågor hämtade ur projektets erfarenheter. Vår tanke var också att tipsa om arbetsmetodik och intressant litteratur inom området. Idén avskrevs senare bl.a. på grund av tidsbrist och ekonomiska förutsättningar.

Fortsatt samverkan med annan öppen verksamhet och frivilligorganisationerna

Projektet har under hösten 2011 varit inhyst i aktivitetshuset i Farsta centrum. Samma lokaler som också har annat utbud för äldre. Denna närhet har möjliggjort för andra inom

stadsdelsförvaltningen som är engagerade i aktiviteter för äldre att följa Caféverksamheten Munken.

Informationssatsningar

Under projektet och efter behov har vi löpande förnyat och aktualiserat informationsmaterialet om projektet och dess verksamheter.

Under hösten 2011 erbjöds de hemtjänstenheter som träffades i maj 2011 en nätverksträff tillsammans med projektgruppen och landstingets äldrepsykiatrisamordnare och psykiatrisjuksköterska. Inbjudan skickades ut två veckor innan mötet och åtta personer från fyra olika enheter anmälde intresse. Till mötet kom dock endast tre vårdpersonal från två olika hemtjänstenheter. Orsak som angavs till det låga deltagarantalet, var att det under hösten pågick mycket aktiviteter som gjorde att hemtjänstcheferna hade svårt att släppa iväg sina medarbetare. Inte heller cheferna hade tid att göra sig fria. Inga ytterligare nätverksmöten har därefter anordnats under hösten.

Rapportering av arbetet i fas 3, dokumentation samt redovisning av erfarenheter och metoder

Förutom fortsatt arbete utifrån uppsatt aktivitetsplan har den sista fasen också inneburit att redovisa och dokumentera projektet så att projektets erfarenheter och metoder går att ta vara på inom hela staden där det finns ett behov av att bygga upp liknande verksamheter.

Framtida samarbete och organisering inom Farsta stadsdelsförvaltning

Inom Farsta stadsdelsförvaltning har ledningen för avdelningarna vuxna och äldreomsorg beslutat att projektet *äldre personer med psykiska funktionshinder* implementeras i ordinarie verksamhet inom aktivitetshuset Tuben. Verksamheten skall drivas av en arbetsterapeut från äldreomsorgen och bistås av en boendestödare från Äldreteamet med utbildning inom psykiatriområdet. Informationsarbetet om verksamheten samordnas genom äldreomsorgens biståndsenhet. Det uppsökande arbetet ansvarar stadsdelsförvaltningens uppsökare 75+ för men även hemtjänstenheter, boendestödet och äldreomsorgens biståndsbedömare är viktiga parter för att upptäcka och motivera personer som kan ha behov av verksamheten.

Inom Emma träfflokal där café Emma 65 + haft lite piggare gäster diskuteras om gästerna i samarbete med personalen inom Emma träfflokal och eventuellt en frivilligarbetare kan fortsätta att driva caféet. Ett större ansvar skulle då åligga gästerna själva att planera och organisera verksamheten och också stötta de äldre som är lite skörare men som önskar besöka caféet.

Nätverkssamarbetet återupptas under ledning av ansvarig från Aktivitetshuset. Likaså samarbetet med Landstingets psykiatrisjuksköterska som varit mycket givande och viktigt under projektiden.

Kostnader under projektet

Den totala summa stimulansmedel under 2010-2011 har varit 727 tkr vilka har fördelats enligt följande:

405 tkr för i stadsdelsförvaltningen anställd personal som ingått i projektet

53 tkr för kultur, underhållning och aktiviteter som hållits på caféverksamheterna

18 tkr för utbildning av vård- och omsorgspersonal inom stadsdelen
1 tkr har gått åt till förbrukningsmaterial såsom servetter, ljus m.m.
7 tkr har använts till transporter av gäster till och från verksamheterna
243 tkr har använts för handledning, dokumentation, utveckling och uppföljning av projektet under 2010 och till projektledning, dokumentation och uppföljning av projektet under 2011.

Återstående 60 tkr kommer under våren 2012 att användas för implementering av arbetssätt och metodutveckling i den reguljära verksamheten.

Vad har gästerna tyckt om verksamheterna?

De lite piggare gästerna som besökte Café Emma 65+ under hösten 2010 uttryckte vid en gemensam diskussion följande om verksamheten:

- *Bra att få komma hit och skingra tankarna.*
- *Jag är så glad att jag får vara här.*
- *Det är så trevligt att få träffas.*
- *Det blir ett litet avbrott i vardagen.*
- *Vi får så mycket gott hembakt här.*

Träfflokalen Emma består av ett stort rum och ibland kan det bli hög ljudvolym när många gäster finns på plats samtidigt. Några av besökarna upplevde detta besvärligt vilket gjorde att de var svårmotiverade att delta och därför ibland uteblev.

Café Västboda65 + hade få besökare, som mest fem gäster. En av orsakerna var att det var svårt att få förslag på äldre som kunde tillhöra vår målgrupp en annan orsak var Caféets öppentid, mellan klockan 11.00-13.00 som passade gästerna dåligt.

Café Munken 65+ har hösten 2011 haft sin verksamhet i Aktivitetshuset i Farsta centrum mellan klockan 13.00 – 15.00 på onsdagarna. Projektgruppen satsade före uppstart på uppsökande verksamhet 1 dag/vecka under nästan 2 månader. Den uppsökande verksamheten riktades speciellt till projektets målgrupp d.v.s. äldre med omfattande problem och med inga eller få sociala kontakter. Vid invigningen av verksamheten deltog 14 gäster.

Utlåtandet från de äldre om verksamheten:

- *En fantastisk gemenskap och varm atmosfär*
- *Det är en så bra och lagom tid*
- *Det är inte så krävande utan lagom med aktiviteter*
- *Det är ett avbrott i tristessen*
- *Jag har fått träffa så trevliga människor och till och med hittat nya vänner*
- *Äntligen har jag något att se fram emot varje vecka*
- *Nu slipper jag sitta hemma och stirra in i mina väggar*
- *Hade jag inte varit här då hade jag nog bara legat på min säng och haft tråkigt.*
- *Det är så bra att gruppen inte är så stor och att det är lugnt*

Förhållningssätt och arbetsmetodik

Nedan ges en kort beskrivning av innebörden i den Nationella värdegrunden och de förhållningssätt och den arbetsmetodik vi använt oss av under projektet.

Nationella värdegrunden inom äldreomsorgen

Äldreomsorgen har i och med den Nationella värdegrunden fått tydliggörande för hur vi ska arbeta. I socialtjänstlagen anges i 5 kap 4 § att; *Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande.*

Ett värdigt liv är rätten och möjligheten att göra sin röst hörd, att bli respekterad för den man är och att ens synpunkter, önskemål och klagomål tas på allvar. Ingen ska behöva göra avkall på sin identitet och/eller personlighet när behov av omsorg finns. Världighet handlar om vår förmåga att ta hänsyn till den äldres önskemål om; privatliv, kroppslig integritet, självbestämmande, individanpassning och delaktighet. Världighet är också att ge insatserna med god kvalitet och med ett gott bemötande.

Välbefinnande handlar om trygghet och meningsfullhet i livet. Välbefinnandet är alltid den äldres subjektiva upplevda känsla och är alltid individuell. Välbefinnandet påverkas av upplevelsen av den egna livssituationen.

Socialpsykiatriskt förhållningssätt

Förhållningssättet strävar efter att ge personer med psykiska funktionshinder ett socialt sammanhang där personen får känna sig sedd, behövd, efterfrågad och tilltalad. Det handlar om att ge stöd och hjälp till personen utan att vara för ensidig och kravställande. Samspelet mellan den som stödjer och den som tar emot bygger på en ömsesidig relation. Tillsammans hanteras personens livssituation och behov. Inom socialpsykiatri betonas just värdet av både det praktiska och det emotionella stödet till den enskilde. Det praktiska stödet handlar t.ex. om att kunna sköta sin bostad och sin personliga omvårdnad. Det emotionella stödet kännetecknas bl.a. av personalens förmåga att skapa lugna miljöer, stabilitet, förutsägbarhet och att stötta, bekräfta och uppmuntra. Kommunikation och dialog är viktigt, det måste finnas en ömsesidig förståelse mellan den som stödjer och den som tar emot stödet.

Salutogent syn- och arbetssätt

Salutogenes är den positiva hälsoteorin där hela människan ses i sitt sammanhang och där personlighet och livsstil vägs in. Hälsan ses inte som ett mål i sig utan är ett medel och en resurs i människans vardag. Utgångspunkten är att hjälpa individen att uppleva en så stor självständighet som möjligt bl.a. genom att stärka personens självkänsla. Salutogenes innebär att se det friska och tydliggöra friskfaktorer som hjälper individen att uppleva att hon/han äger sin vardag. Det handlar om att uppmuntra och motivera. Den enskilde ska ges möjlighet att medverka i sin egen takt och efter sin egen förmåga. I det salutogena synsättet ingår att bekräfta och se människan utifrån sin egen identitet och personlighet. Det salutogena arbetssättet utgår från de tre begreppen; begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet som brukar sammanfattas i ordet KASAM= känslan av sammanhang. Begriplighet är viktigt för att känna trygghet och bygger på struktur, ordning, kontroll och förutsägbarhet i livet. Hanterbarhet är viktigt för att känna självständighet och bygger på att hitta en balans mellan

det som upplevs som belastning och de egna resurserna. Meningsfullheten är den motiverande komponenten i våra liv där det gäller att hitta vad som tillför individen välbefinnande och livsnjutning.

Slutsatser

Målgruppen

Den beskrivning av målgruppen som användes som utgångspunkt i ansökan och projektplan var för omfattande utifrån projektets studie. I ansökan hänvisades till den tidigare utredningens målgruppsformulering (USK/Äldrecentrum, 2008). *"Personer 65 år och äldre med svår psykisk störning/sjukdom som orsakat en funktionsnedsättning med förlust av förmågan (funktionshinder) i sådan grad att det inverkar på den dagliga livsföringen (sociala konsekvenser) och att detta handikapp bedöms bli långvarigt"*.

Projektet har inte haft för avsikt att identifiera psykiska funktionsnedsättningar i form av diagnoser på svår psykisk störning/sjukdom. Flertalet av de äldre som vi varit i kontakt med har däremot ofta vittnat om symtom som ångest, nedstämdhet och depression. Den målgrupp som kom att bli projektets målgrupp var istället, *Personer över 65 år med psykisk funktionsnedsättning, i sådan grad att den fått sociala konsekvenser och inverkar på den dagliga livsföringen ofta beroende på obearbetad sorg, isolering, ensamhetsproblematik och håglöshet/apati*.

Den erfarenhet vi har dragit är att det kan vara svårt att bedriva gruppverksamhet om gästerna har för svåra psykiska funktionshinder. Både de själva och andra gäster blir oroliga. De svårast sjuka har istället fått stöd inom psykiatri eller vid kognitiv svikt sökt och fått beviljat äldreboende. Gästerna på träffpunkten behöver i någon mån kunna samspela med varandra även om det ska finnas en hög respekt för den egna individen och den egna personligheten.

Uppstarten

Det är svårt att starta upp ett projekt där många kontakter ska tas under en sommarperiod och där kontakterna med olika samarbetspartners är avgörande för projektets igångsättande. I detta fall genererade det dubbelarbete. Det är viktigt att starta ett projekt så att det finns goda förutsättningar att komma igång. Risker är annars att projektet tappar både fart och engagemang från ansvariga och samarbetspartners.

Samverkan mellan socialpsykiatri och äldreomsorg

Projektets framgång handlar bland annat om att två boendestödjare från socialpsykiatriens äldre team bildade projektgrupp och var de som initialt arbetade med den uppsökande verksamheten och utformningen av den första träffpunktens innehåll. De båda boendestödjarna hade god kompetens och erfarenhet att möta äldre med psykiska funktionshinder. Boendestödjarna dokumenterade sina erfarenheter, goda och dåliga, vilka under början av 2011 kunde tas tillvara för vidare utveckling av projektet. Bland annat diskuterades och tydliggjordes målgruppen ytterligare likaså svårigheterna med den uppsökande verksamheten och utbudet av aktiviteter på träfflokalen i Hökarängen. Under våren 2011 gick den ena boendestödjaren vidare till annat uppdrag. Styrgruppen beslutade då att det fanns utrymme för ett närmare samarbete mellan socialpsykiatri och äldreomsorgen. En undersköterska från en av hemtjänstenheterna tillträdde projektet och teamet har sedan sommaren 2011 bestått av kompetens både från socialpsykiatri och från äldreomsorgen. Under hösten 2011 utvecklade teamet sitt arbetssätt till att förutom det socialpsykiatriska förhållningssättet också arbeta utifrån den Nationella värdegrunden av äldreomsorgen och

med utgångspunkt i det Salutogena synsättet. Med det som vägledning formades den nya träffpunkten Café Munken 65+.

Kompetensens betydelse

För att starta och driva denna typ av verksamhet krävs både rätt och god kompetens. Kunskaper om äldre och äldrepsykiatri är viktiga beståndsdelar för att lyckas. Likaså att ha kompetens och erfarenhet av svåra och komplexa möten människor emellan. I ett uppbyggnadsskede där inte alltid tillräckligt snabba resultat kan utläsas krävs både tålamod och förmåga till analys och reflektion. Det är viktigt att trots motgångar kunna fokusera på syftet med projektet, de beslutade aktiviteterna och våga pröva nya vägar. Svårigheter måste ses som en utmaning och en möjlighet att uppnå ett ännu bättre resultat. Det krävs också kunskaper som grundar sig på socialtjänstlagens intentioner och den nationella värdegrunden om äldreomsorgen. Vi kan konstatera att en stor del av framgången bestod av den mycket goda kompetens som de båda boendestödjarna och undersköterskan från hemtjänsten hade. Nyckeln till framgång var främst deras sätt att möta och bemöta de äldre.

Uppsökande verksamhet

Största problemet med den uppsökande verksamheten har varit att få kännedom om äldre som kunde tänkas tillhöra målgruppen. Initialt gick mycket tid åt till att söka kontakter med nyckelpersoner inom olika verksamheter som kunde ha kännedom om äldre med behov och intresse av vår verksamhet. Vi har med all säkerhet inte nått alla men totalt har vi fått kännedom om drygt 100 personer vilka ett 40-tal har tagit emot hembesök ett 30-tal har tackat nej eller inte varit nåbara och återstående delen har vid närmare genomgång inte tillhört vår målgrupp, varit för unga eller redan varit gäster inom annan verksamhet (missbruk, psykiatri, gruppboende/äldreboende).

Under samtidigt pågående caféverksamhet har tidsbristen hindrat den uppsökande verksamheten eftersom den öronmärkta tiden för projektpersonalen låg på en dag i veckan om sju timmar för två personer, totalt 14 timmar i veckan. Det är viktigt att den personal som arbetar med uppgiften har kunskap om äldre och om äldres psykiska funktionshinder. Det krävs erfarenhet av svåra möten och en stor portion tålamod. Motivationsarbetet är en avgörande del för att lyckas och kunskapen att möta den äldre utifrån dennes situation och villkor. Det gäller att inte vara för påträngande men ändå ta vara på eventuella öppningar som den äldre ger att ta emot ett besök.

Projektgruppens bedömning är att den uppsökande verksamheten måste stöttas av biståndsenheten, hemtjänsten och boendestödet. Ansvariga för caféverksamheten bör bistå enheterna med löpande information om verksamheten. Biståndshandläggarna, hemtjänstens vårdpersonal och äldreteamet skulle kunna informera de äldre, som de bedömer tillhöra målgruppen, om verksamheten och också motiverar de äldre att göra ett besök på caféet. Gärna i sällskap med sin kontaktperson. Arbetet inom hemtjänsten och äldreteamet behöver läggas upp så att den äldre får stöd och hjälp att förbereda sig inför cafébesöket och att ta sig till och från caféet med en extern ledsagare eller tillsammans med sin kontaktperson.

Lokalens betydelse för denna typ av verksamhet

En av svårigheterna har varit att hitta en bra lokal som passade för verksamheten. Projektet började sin verksamhet inom Emma träfflokal som sedan tidigare hade verksamhet för yngre personer med psykiska funktionshinder. Lokalen fungerade för de lite piggare äldre men upplevdes av de skörare gästerna som för stor och stökig. Detta innebar att vi under projekttiden var tvungna att söka en mindre och lugnare lokal. Den bästa lösningen kom sent i

projektet, hösten 2011 i det nya aktivitetshuset i Farsta centrum. Lokalen där har fungerat mycket bra och känts hemtrevlig och gett bra förutsättningar för att bedriva denna typ av verksamhet. Lokalen hade en större betydelse än vad vi kunde förutse.

Motivationsarbete

En stor del av tiden för det uppsökande arbetet har använts till att motivera den äldre till att vilja lämna sitt hem och delta i träfflokals verksamhet. Det har varit viktigt att ge en beskrivning om innehållet i verksamheten, hur många andra gäster den äldre kommer att möta och vad som förväntas av den äldre själv. Flera av de äldre har under lång tid i princip endast träffat personal från hemtjänst eller boendestöd. Våra erfarenheter är att det är viktigt att förmedla till den äldre att hon/han inte behöver känna några krav och förväntningar på sig. Den äldre behöver inte prestera något annat än sin närvaro. Över tid när tryggheten i gruppen har infunnit sig kommer den äldres lust att vilja dela med sig av sina tankar, önskemål och erfarenheter. Motivationsarbetet måste göras med stor respekt och känslighet för varje individs integritet. Det handlar också om att försäkra trygghet i att få hjälp och stöd att komma iväg och sedan stöd och hjälp när den äldre åter kommer hem. Ett samarbete med biståndsenheten är värdefullt för att de äldre ska kunna få prövat om bistånd för ledsagning och annan eventuell utökad eller ändrad insats av vård- och omsorg behövs. Hemtjänsten eller boendestödet måste därefter ansvara för att tillsammans med den äldre planera och genomföra sina insatser så att den äldre ges tillräckligt med stöd vid rätt tid för att kunna komma till träfflokalen och även bistå vid hemkomst när behov finns. Om verksamheten ska fortleva måste personalen inom hemtjänst och boendestöd aktivt arbeta med ett individuellt anpassat motivationsarbete för att de äldre skall känna trygghet och lust att vilja åka till träfflokalen.

Innehållet och arbetsmetoder

De arbetssätt och metoder vi använt oss av har utgått från det socialpsykiatriska förhållningssättet, intentionerna i den Nationella värdegrunden om äldreomsorgen och utifrån det salutogena synsättet. Varje gäst har blivit sedd och hörd utifrån sin egen personlighet. Gästerna har uppmuntrats till att dela med sig av sina egna livserfarenheter och upplevelser. Vi har valt områden där alla mer eller mindre har kunnat känna igen sig och haft egna erfarenheter ifrån men samtidigt uppmuntrat enskilda gästers specialintressen och kunskaper. Vårt mål har varit att lyfta fram gästernas personlighet för att kunna stärka identitet och självkänsla. De aktiviteter som planerats har i stort sett genomförts enligt uppgjort schema och program. Utgångspunkten i Caféverksamheten har varit att aktiviteterna inte skulle upplevas krävande för gästerna. Fokus har legat på att skapa gemenskap och trygghet. Ett program har varit nödvändigt för att få en särskild punkt att samlas runt vid varje träff. Programmet har också haft värdet av att förbereda gästerna till nästa tillfälle ifall någon av gästerna själv önskat bidra med kunskap och erfarenheter inom ämnet. Utbudet på caféet har varit varierat och det har varit vår ambition att möta alla gästers behov, önskemål och intressen.

Målet med arbetssätt och innehåll i caféverksamheten har hela tiden varit att stärka gästerna så att de som så önskar, själva eller med stöd, kan söka sig vidare till andra öppna träfflokaler inom stadsdelen. Café Munken 65+ kan ses som en mellanform mellan ofrivillig ensamhet och isolering i hemmet och deltagande i det ordinära utbudet av öppna verksamheter inom stadsdelen. Arbetssätt och metodik har varit formaliserat och strukturerat och liknar de biståndsbeslutade dagverksamheterna men har hela tiden byggt på de öppna träfflokalernas anda.

Samarbetet internt och externt

Det finns en samsyn från flera av de interna samarbetsparterna att behovet av denna typ av utbud finns för målgruppen och att en verksamhet som Café Munken 65+ kan utgöra ett bra komplement till övriga insatser. Intresset att medverka i utvecklingen och samverka mellan olika verksamheter har dock varit ojämnt och inte alltid så stort som projektgruppen önskat.

Caféverksamheten vänder sig till äldre som ibland redan har hemtjänst eller boendestöd eller som har behov av det. Samverkan med biståndsheten är därför oerhört viktig då en av förutsättningarna för att kunna komma till träfflokalen kan vara behov av ledsagning och/eller att insatserna i hemmet anpassas så att möjlighet till stöd och hjälp ges för att förbereda sig och även få stöd om så behövs när den äldre kommer åter hem.

Samverkan med stadsdelens projekt, Socialt innehåll för äldre kan utvecklas vidare eftersom några av gästerna på Café Munken gjort sådana framsteg att det förmodligen inom snar framtid kommer att finnas intresse att delta inom stadsdelens övriga öppna verksamheter.

Caféet bör fortsätta det påbörjade samarbetet med frivilligorganisationerna för att kunna vidareutveckla olika behov av ledsagning, vårdinneskap/värdskap på träfflokal och/eller sociala hembesök.

Nätverk och utbildningsinsatser

Utbildningen som togs fram i samarbete med SweJa var mycket uppskattad och enligt kursdeltagarna användbar i det dagliga arbetet. Ett misslyckande var att så få kom till utbildningen. Av de 21 anmälda kom endast nio personer till kursstart.

När det gäller nätverket som bildades i maj 2011, där önskemål fanns från deltagarna att fortsätta med ytterligare träffar under hösten 2011 blev även det ett misslyckande då verksamheterna inte hade möjlighet att prioritera träffarna på grund av hög arbetsbelastning och annat pågående utvecklingsarbete.

Slutsatser som kan dras av båda dessa händelser är att det är av stor betydelse hur information om denna typ av aktiviteter bör hanteras och prioriteras. Det är viktigt att uppmärksamma vilken prioritet projekt och utvecklingsarbete har ute i den reguljära verksamheten och om ledningen ytterligare behöver tydliggöra vikten av sådant. En annan betydelse är om projektledaren anlitas inifrån eller utifrån organisationen. En projektledare som anlitas utifrån och inte ingår i organisationen har inte några naturliga och regelbundna kanaler för information och återkoppling via ledningsgrupper och liknande forum. Projektledaren har därför svårare att få ut sitt budskap om inte andra inom organisationen tar på sig den uppgiften.

Litteraturförteckning

Äldre med psykiska funktionshinder. Ljungdal, Wånell. Äldrecentrum, 2009:5

Äldre psykiska ohälsa – en fördjupad lägesrapport om förekomst, verksamheter och insatser. Socialstyrelsen 2008 – 131 – 20.

En osynlig grupp Boendestöd för äldre med psykiska funktionshinder. Larsson, Berger. Äldrecentrum 2007:12

Kartläggning av vård- och omsorgsbehov hos personer med långvarig psykisk funktionsnedsättning i Södertälje äldreomsorg. Åsa Pettersson. Nestor FoU – center 2011

Värdig vård av äldre med psykisk ohälsa, Piuva, Grönquist, Söderlund. Gothia förlag.

Värdigt liv i äldreomsorgen SOU 2008:51

Värdigt liv och välbefinnande - äldreomsorgens värdegrund och brukarinflytande i tolkning och praktik. Blennberger, Johansson. Fortbildning förlag.

Salutogen GPS - för ett gott bemötande. Peter Westlund. Fortbildning förlag

Hälsa och levnadsvanor – bland äldre personer i Stockholms län. Lennartsson, Agahi, Wånell